

Bankalarda Hile Denetimi Uygulamasının Verimlilik ile İlişkilendirilmesine Yönelik Bir Çalışma

Nazan GÜNGÖR KARYAĞDI **

Öz

Bankacılık sektörünün giderek büyümesi ve karmaşık bir hal alması ile yöneticilerin bankalarda gerçekleşen faaliyetler üzerindeki etkisi giderek azalmakta, kontrol gücü de eskiye oranla düşmektedir. Bu durum ise, yoğun iş temposuna sahip olan bankalarda hile faaliyetlerinin artma riskini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle oluşabilecek hilelerin ortaya çıkarılması ve bu eylemlere neden olabilecek her türlü olasılığın engellenmesi gerekmektedir. Bunun sağlanması ile bankacılık hizmetlerindeki verimlilik artacak, hileye neden olabilecek her türlü işlem de önlenmiş olacaktır. Bu da uygun denetim faaliyetlerinin yerine getirilmesiyle gerçekleşmektedir. Kavramsal olarak tasarlanan bu çalışmanın amacı, bankacılık sektöründe oluşan hilelerin önlenmesinin verimlilik üzerindeki rolünün ve aralarındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu amaç kapsamında hile kavramı, hile türlerine ve verimliliğe ilişkin kavramsal bir çerçeve oluşturularak, denetim ve hile denetimi kavramları açıklanmıştır. Akabinde hile denetiminin verimlilik ile ilişkilendirilmesine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hile, Hile Denetimi, Banka, Verimlilik

A Study on the Relationship of Fraud and Efficiency in the Banking Sector

Abstract

As the banking sector grows and becomes more complex, the influence of managers on the activities taking place in banks is gradually decreasing and is falling compared to before. This situation raises the risk of fraud activities in banks which have a busy schedule. For this reason, it is necessary to expose the tricks that may occur and to prevent any possibility that may cause these actions. By ensuring this, the efficiency of banking services will increase and any transactions that may cause fraud will be prevented. This, in turn, occurs through the implementation of appropriate audit activities. The aim of this study is to examine the role of fraud in the banking sector on productivity and the relationship between fraud and productivity. As part of this goal, the concept of fraud is explained by creating a conceptual framework for fraud types and efficiency as well as the concepts of audit and fraud control are also explained. Besides, the relation of cheating control and efficiency is mentioned.

Keywords: Fraud, Fraud Auditing, Bank, Efficiency

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur. / In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed.

** Öğretim Görevlisi, Bitlis Eren Üniversitesi, ORCID:0000-0003-3938-4147

Atıf yapmak için / To cite this article: Karyagdi, N. G. (2021). Bankalarda Hile Denetimi Uygulamasının Verimlilik İle İlişkilendirilmesine Yönelik Bir Çalışma. Akademik İzdüşüm Dergisi, 6(2): 21-20.

GİRİŞ

Bankalar, ekonomik ve finansal sistem içerisinde yer alan önemli aktörlerden biridir. Mevcut ödemeler sistemi aracılığıyla fonu arz eden ve talep edenler arasında aracılık yapan ve tasarrufların yatırıma çevrilmesine katkı sağlayan bir rol üstlenmektedirler. Gerek finansal açıdan gerekse verdikleri hizmetler açısından birçok riskle karşılaşmakta olan bankaların bu riskleri yok etmesi ya da azaltması amacıyla etkin bir denetim sistemine sahip olması gerekmektedir.

Toplumda ekonomik anlamda önemli bir konuma sahip olan bankaların amaçlarına ulaşması, kâr elde etme hedeflerini gerçekleştirmesi, mali ve idari raporlamalarını güvenilir bir şekilde sunması bakımından denetim oldukça önem taşımaktadır. Bir ülkedeki bankacılık faaliyetleri, ekonomik açıdan önem arz eden yatırım, üretim ve tüketim seyrinde etkin rol oynamaktadır. Bu nedenle, bankacılıkta gerçekleştirilen her türlü işlem güven unsuruna dayanmaktadır.

Bankacılık sektöründe ortaya çıkan her türlü hileli eylem, banka güven ve prestijinin zedelenmesine neden olabilmektedir. Çünkü bankacılık sektörü gerek mevduat olsun gerekse kredi olsun güven temeline dayanan işlemlerin gerçekleştirildiği sektörlerdendir. Bundan dolayı, son yıllarda ortaya çıkan ekonomik krizlerle birlikte bankacılık sektöründe de giderek önem arz eden modern denetim faaliyetlerinin yapılması; denetim yaklaşımları ve yöntemlerinin araştırılarak bu sektörde uygulanması, gerekli önerilerin yapılması ve etkili yöntemlerin ön plana çıkarılması bir zorunluluk haline gelmiştir. Söz konusu denetim yaklaşımları ve yöntemleri arasında iç denetim, bağımsız denetim ve hile denetimi gibi birçok denetim yaklaşımı yer almaktadır. Bankacılık sektöründe iç denetim ve bağımsız denetim yaklaşımları uzun zamandır var olan yaklaşımlardandır. Ancak son yıllarda gerek bankacılık sektöründe olsun gerekse diğer sektörlerde olsun önem kazanmaya başlayan yaklaşımlardan biri de hile denetimidir. Bankalarda etkin ve düzenli bir şekilde uygulanan hile denetimi, personeller üzerinde devamlı caydırıcılık oluşturacak, bankacılık işlemlerinin daha dikkatli ve özenli yapılmasına katkı sağlayacaktır. Bununla beraber, böylesi bir denetim insanlarda izlenme duygusu oluşturacağından hile niyeti taşıyanların eyleme geçmesi noktasında zorluk oluşturacaktır. Hileye karışmak istemeyen çalışan hata yapma konusunda da özenli davranacak ve bu durum hem çalışanın verimliliğini hem de bankacılık hizmetlerinin verimliliğini artırıcı rol oynayacaktır. Bu noktadan hareketle çalışmamızdaki temel amaç, bankacılık sektöründe ortaya çıkacak olan hilelerin ve hataların denetim ile azaltılması ya da yok edilmesinin banka personeli ve işlemlerindeki verimliliğe olan etkilerinin neler olabileceği yönünde kavramsal bir araştırma yapmaktır.

LİTERATÜR İNCELEMESİ

Dünya geneline bakıldığında hile ve hile denetimi kapsamında birçok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Buna paralel olarak ülkemizde de son yıllarda gittikçe önem kazanan hileler ve hile denetime dönük çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalar daha çok işletmelerdeki muhasebe hileleri, hile ile ilgili algı düzeylerinin ölçülmesi amacıyla çalışanlara ve öğrencilere ilişkin araştırmalar yapılmıştır. Bu nedenle çalışmanın bu kısmında hile ve hile denetimine ilişkin yapılmış olan ulusal ve uluslararası çalışmalara yer verilmektedir.

Dünyadaki hileleri konu alan ve 1996 yılından itibaren düzenli bir şekilde iki yılda bir olmak şartıyla yayınlanan ACFE raporları, dünyadaki hileli eylemleri ön plana çıkarmayı hedeflemektedir. Ortaya çıkan hilelerin oluşturduğu zararları çeşitlerine göre

inceleyen bu rapor, hilelerin ortaya çıkarılması için kullanılan yöntemleri ele almaktadır. Bu yolla hilelere sebep olan hilekârların tespiti yapmakta ve neden olduğu olumsuzlukları da rapora yansıtılmaktadır. Tespit edilen hilekârlar, yaş, cinsiyet, kişilik özellikleri ve eğitim seviyeleri ile detaylı bir şekilde incelenir. Amerika’da kurulan ve hilelerin dünyaya verdiği zarar tespit etmek amacıyla çalışan bu dernek, ortaya çıkan bütün hileleri türlerine göre ayırt ederek bir hile ağacı şeması meydana getirmiştir. Her yayınladığı raporda ülke sayısını daha da arttıran bu çalışma 2016 yılı sonunda 114 ülkeyi incelemiş ve dünya geneli hilelerin neden olduğu zararın rakamını 6,3 Milyar Dolar olarak belirlemiştir.

Baird ve Zelin (2008), yaptıkları çalışmalarında işletme çalışanlarının hile algısı ve raporlamaya ilişkin eğilimlerini araştırmak istemişlerdir. Çalışma sonucunda, hilenin davranışların değerlendirilmesinde önemli olduğunu, çalışanların hile algılarının raporlama eğilimlerine etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Emir (2008) yılındaki bu çalışmasında, hile denetiminin tarihsel gelişimini inceleyerek, hileleri ortaya çıkan nedenleri araştırmış ve bu nedenleri hile üçgeni teorisiyle açıklamaya çalışmıştır. Hilelerin asıl kaynağının insan olduğunu ve devletin bu hilelere neden olabilecek her türlü olumsuzluğu tespit edip, önlemesi gerektiğini vurgulamıştır.

Çatıkkaş ve Çalış (2008), çalışmalarında hileleri ortaya çıkarmanın oldukça zor bir süreç olduğunu ve maliyet gerektirdiğini savunmuş ve bu kapsamda hile kaynaklı olan kayıpların minimum seviyeye getirme noktasında etkili olan proaktif yaklaşımları incelemiştir.

Ajah ve İnyama (2011) araştırmalarında, bankalarda yaşanan kredi hilelerini konu almış ve bunları engelleme amacı taşıyan bilgi teknolojileri stratejilerine değinmişlerdir. Gelişen teknolojiye uygun olarak bilgi teknolojilerinin etkin bir şekilde kullanılmasıyla risk kontrollerinin yapılabileceğini ve bunun etkisiyle finansal kurumların kâr realizasyonunun gerçekleştirilebileceğini savunmuşlardır.

Dönmez ve Karausta (2001), çalışmalarında AFEC’ in raporlarını referans alarak işletmelerde yaşanan hileleri ele almış ve bu kapsamda hilelerin önlenmesi ve tespitinin yapılmasında çalışan algılarının önemini belirtmeye yönelmişlerdir.

Salameh vd. (2011), bankacılık sektöründe ortaya çıkan hilelerin önlenmesinde iç denetimin etkinliğinin incelenmesini amaç edinmiş ve bu çerçevede Ürdün’de bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonucunda, iç denetim unsurunun hileleri engelleyen önemli bir güç olduğunu belirlemişlerdir. Bunun yanı sıra araştırmalarında kurum içindeki etkili bir iç denetimin varlığının kurum dışındaki denetimden daha başarılı olduğu görüşüne ulaşmışlardır.

Ulucan Özkul ve Özdemir (2013), çalışan dolandırıcılıklarının engellenmesinde rol üstlenen insan kaynakları prosedürlerini incelemiş ve bu noktada insan kaynakları yöneticilerinin ne kadar etkin olduğunu vurgulamaya çalışmışlardır. Bu yöneticilerin üzerinde düşen sorumlulukları araştırmak için İstanbul ve Bursa’da çalışmaya 12 kişiyi dâhil ederek, yöneticilerin sorumluluğunun yüksek düzeyde olduğu sonucuna varmışlardır.

Rajdepa ve Nandhitha (2015) çalışmalarında, bankacılık sektörünü temel almışlar ve buradaki veri madenciliği konusunda oluşacak hileleri ortaya koymayı hedeflemişlerdir. Veri madenciliği uygulamalarındaki hileleri tespit edip, nasıl önlenmesi gerektiğine değinerek, müşteri tutundurma ve risk yönetimi gibi konulara faydalı olacağına değinmişlerdir.

Hacıhasanoğlu ve Karaca (2015), yılındaki araştırmalarında mesleki hile kavramını konu alarak, hile türleri ve nedenlerine derin bir şekilde değinmiştir. Çalışmasında örneklem olarak İİBF öğrencilerini seçmiş ve bunların hile algılarının tespitini yapmaya çalışmışlardır. Çalışma sonucunda, muhasebe mesleğini icra edecek bu öğrencilerin hilelere karşı eğitilmesi ve bilinçlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşmışlardır.

Halbouni (2015) çalışmasında, hilelerin tespit edilmesi, önlenmesi ve raporlanması ile ilgili sorumlulukların iç ve dış denetçiler tarafından algılanmasına yönelik bir araştırmayı hedeflemiştir. Çalışma kapsamında Arap Emirliklerinde aktif şekilde görev yapan 53 denetçiye anket uygulaması yapmıştır. Araştırma sonucunda, iç denetçiler hilelerle ilgili konulardan birinci dereceden sorumluluk taşıdıkları ve hile raporlamasında iç denetçilerin daha ilgili oldukları tespitini yapmıştır.

Karabayır ve Cengiz (2016), yılındaki bu araştırmalarında bağımsız denetim ve hile konularını ele almıştır. Bu kapsamda Kuzeydoğu Anadolu illerini çalışmasına dâhil ederek, buradaki bağımsız denetçilerin hata ve hilelere ilişkin sorumluluk algılarını ölçmeye çalışmıştır.

Öztoprak (2017), çalışmasında hem işletme kaynaklı olan hem de meslek mensubu kaynaklı olan hat ve hilelerin tespit edilmesi amaçlanarak; İstanbul'da aktif olarak çalışan 415 muhasebe eslek mensubuna anket çalışması yapılmıştır. Böylece, meslek mensuplarının hata ve hilelere olan bakış açıları değerlendirilmiş ve davranışları belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, hata ve hileler karşısında meslek mensuplarının belirli bir tutum sergilemediklerini ortaya koymuşlardır. Bunu da meslek mensupları, müşteri kaybına sebep olma korkusu ile yaptıklarını ifade etmişlerdir.

Doğan ve Kayakıran (2017), hile ve hile ilgili kavramlara ayrıntılı olarak yer verilen bu çalışmada yazarlar, hile denetimine değinilmiş ve hilelerin engellenmesi için birtakım önerilerde bulunmuşlardır.

Ataman ve Aydın (2017) çalışmalarında, hile denetimin konusunu ele alarak; hile denetimini, türlerini, özelliklerini, aşamalarını ve hile denetimiyle görevli olan denetçilerin sorumluluklarını ele almışlardır. Bunun yanında, Türkiye'de hile denetçileri üzerine yapılan anket çalışmasıyla araştırmaya katkı sağlamışlardır. Araştırma sonucunda ise, işletmelerde ortaya çıkan hile türlerini, zamanlarını ve etkilerini, alınması gereken önlemleri detaylıca tespit ederek açıklamışlardır. Ve bu kapsamda ACFE'ye kayıtlı denetçiler üzerine yapılan araştırmada, hileye mali baskıların sebebiyet verdiği, daha çok rüşvet ve faturaya ilişkin hilelerin olduğu, denetçilerin birçoğunun hileyle karşılaştığı ve hileye karışan hilekârların cezalandırılmadığı gibi sonuçlar elde etmişlerdir.

Karahan ve Çolak (2019) yılındaki bu çalışmada, sürekli denetimin hile önlemede nasıl bir etkiye sahip olduğu konusu üzerinde durmuşlardır. Ve son zamanlarda hile önlemede sürekli denetimin oldukça önemli ve etkili olduğu sonucuna varmışlardır.

Kaban ve Gül (2019), bankacılık sektöründe son yıllarda önem kazanan ve uygulanan merkezden sürekli denetim konusuna değinmişlerdir. Bu kapsamda bankalardaki şube personelleri üzerinde sürekli denetimin etkilerini incelemek amacıyla nitel bir araştırma yapmışlardır. Araştırma sonucunda, merkezden sürekli denetimin personeller üzerinde hileleri ve hataları azaltmak açısından etkili olduğu görüşüne varmışlardır.

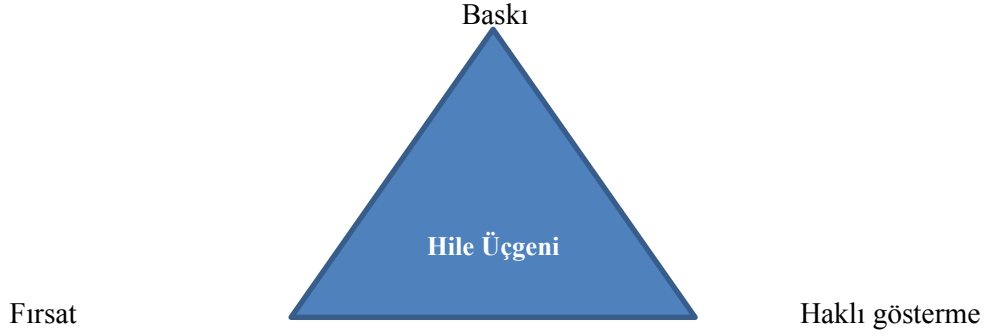
TEORİK ÇERÇEVE: HİLE KAVRAMI VE TÜRLERİ, DENETİM VE HİLE DENETİMİ, VERİMLİLİK KAVRAMI

Hile Kavramı ve Hile Türleri

Kelime anlamı aldatma, yanıltma olan hile kavramı, birini yanıltma, aldatma ve çıkar sağlamak amacıyla herhangi bir şeye değersizlik kazandırma olarak tanımlanabilir (Gümüş & Göğebakan , 2016 :21). Başka bir tanıma göre ise hile, bilerek yapılan yanlışlıkların bütünü olarak tanımlanmaktadır (Öztoprak, 2017:2). Ayrıca hile, aldatma, saklama ve güveni zedeleyecek her türlü yasadışı işlem olarak da ifade edilmektedir. Hile, daha çok kişiler ve kuruluşlar tarafından, para, mülke ya da benzeri hizmetlere ulaşmak, zorunluluk gerektiren ödemelerden kurtulmak veya kişisel, kurumsal bir takım avantajlara sahip olabilmek amacıyla yapılmaktadır. Mükîyetinin başkasında olduğu fakat korumak maksadıyla ve belirlenen amaçlarla kullanılması için herhangi birinin zilyetliğine devredilen çeşitli kıymetlerin, kasıtlı ya da yasalara uygun olmadan tasarruf edilmesi ile gerçekleşir (Kaban & Gül , 2019 :8). Ekonomik sistem içerisinde önem arz eden ve faaliyet konusu ne olursa olsun işletmelerde görülen hile kavramı ise, çalışan ya da yöneticilerin kişisel çıkarları doğrultusunda işletmeye ait olan kaynak ve varlıkları bilerek işletmenin aleyhine kullanılmasıdır. Son yıllarda işletmelerde hayali ihracat, KDV konularında gerçekleştirilen bir takım hileler ve bankacılık söktöründe ortaya çıkan hilelerle banka hortumlama gibi birçok yolsuzluk gündeme gelmektedir. Bütün bu tanımlamalardan yola çıkarak hile ile ilgili bazı özellikler önplana çıkmaktadır. Bu özellikler;

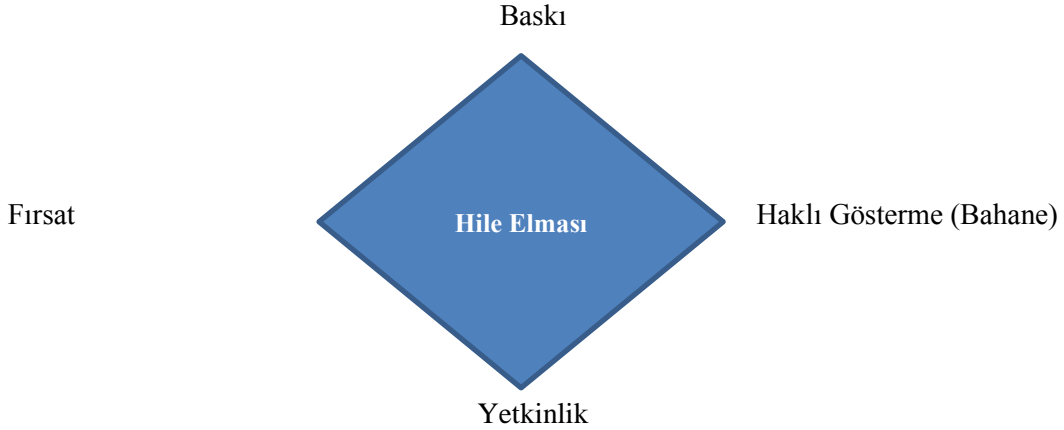
- Hilelerde her zaman kasıt unsuru vardır.
- Ortaya çıkan her türlü hilede işletmeler zarara uğrar.
- Gizli bir şekilde yapılan işlemlerdir.
- Hileyi yapanlar çıkar sağlama amacındandır (Okutmuş & Uyar , 2014:37).

Hile ile ilgili bir sınıflandırma yapmadan önce, “hile üçgeni” kavramına değinmek gerekir. Bu kavramı, insanların hileye neden yöneldiğini açıklamak amacıyla oluşturulan bir hipotez sonucunda ortaya çıkan kavramdır. Hile üçgeninde dikkat çeken üç önemli unsur bulunmaktadır. Bunlar; fırsat, baskı ve bahane unsurudur. Bunlar birbirine bağlı olan unsurlardır. Bir örnekle açıklamak gerekirse, işletmeden çalışan görevlinin yüksek tutarda borçlanımdan dolayı üzerinde baskı unsurunun oluşması ve bu nedenle işletmedeki etkin olmayan iç kontrolün varlığından faydalanıp fırsat sağlama unsuru doğmaktadır. İşletmeden fırsat unsuruna bağlı olarak yararlanılan durumun daha sonra telafi edileceği düşüncesi ise haklı gösterme unsuru ya da bahane unsurunu temsil etmektedir (Kıracı, 2013 :89). Hile üçgeni şekli aşağıdaki gibidir:

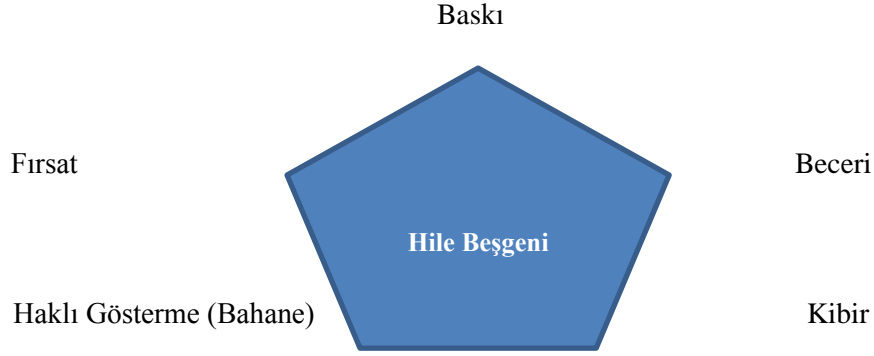
Şekil 1. Hile Üçgeni (Krancher, Riley, 2020)

Bireyleri hileye yönelten bu üç unsurun dışında başka unsurlarında var olduğunu savunan ve bunu “hile elması” ile tanımlayan David T. Wolfe ve Dana R. Hermanson (2004), bu üç unsur dışında yetkinlik unsurunun da hileye neden olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yetkinlik unsurunu ise, bireylerin doğasında var olan ya da sonradan edinilen bir beceri olarak tanımlamışlardır. Bu unsurun, hile üçgeni içerisinde yer alan baskı, fırsat ve haklı gösterme unsuruna eklenmesiyle hile elması (hile karosu) oluşmuştur (Mengi, 2012 :121). Hile elması şekli ise şöyledir:

Şekil 2. Hile Elması ((Wolfe ve Hermanson, 2004)

Hile üçgeninde yer alan unsurlara başka unsurların da eklenmesiyle Marks tarafından 2009 yılında yapılan çalışmada, kibir ve beceri unsurlarının da hileye neden olabilen unsurlar olduğu görüşüne yer verilmiştir. Kibir ve becerinin eklenmesiyle “hile beşgeni” teorisi gündeme gelmiştir. Bu teoriye göre, kibir, sahip olunan haklar üzerindeki üstünlük tutumunu ifade etmekte ve bu duruma göre hilekâr olan işletme çalışanı iç kontrol uygulamalarının kendisi için geçerli olmadığını düşünmektedir. Hile beşgeni içerisinde yer alan beceri unsuru ise, işletme çalışanlarının işletmede gerçekleştirilen iç kontrolü görmezden gelme, gizli stratejiler geliştirme kabiliyeti olarak tanımlanmaktadır (Kazan, 2021 :253). Hile Beşgenine ait şekil aşağıda verilmiştir.

Şekil 3. Hile Beşgeni (Kazan,2021)

Hile kavramı, hile yapan ve hileye maruz kalanlar açısından değerlendiriliğinde çeşitli sınıflandırmalara tabi olmaktadır (Hacıhasanoğlu & Karaca , 2015 :119):

Çalışanlar Tarafından Yapılan Hileler: İşletmeye ait olan varlık ve kaynakların işverene zarar verecek şekilde haksız yere kazanç elde etmek amacıyla ve kasıtlı olacak şekilde kullanılması olarak ortaya çıkan, işletme çalışanları tarafından yapılan hileleri kapsamaktadır.

Satıcılara İlişkin Hileler: Mal ve hizmeti satan taraflarca yapılan hileleri konu edindir. Örneğin, satıcı müşteri işletmeye kusurlu mal satabilir, malı olduğundan daha yüksek fiyatla satabilir ya da malı teslim etme noktasında zaifiyetler oluşturabilir.

Yönetime İlişkin Hileler : Daha çok tepe yöneticiler tarafından yapılan hileleri ifade etmektedir. Finansal tablo hileleri olarak da adlandırılan bu hile türündeki temel amaç, işletmeye ait olan mali tabloların ve içerdiği bilgilerin olduğundan farklı gösterilmesidir. Böylece, mali tabloları olduğundan farklı göstermeye çalışan yöneticiler işletmenin finansal bilgilerini manipüle edebilmektedirler.

Yatırıma İlişkin Hileler: Değeri olmayan ya da hiç gerçekleşmemiş olan yatırımlara yönebilmeleri için yatırımcıların aldatılması olarak tanımlanır. Burada yapıla hile ise, gerçe dışı ya da değersiz yatırımların yapılmasını sağlayarak haksız kazanç elde etmeye çalışmak amacı vardır. Bu noktada yatırımcılar zarar görmektedir.

Müşterilere İlişkin Hileler: Bu hile türünde ise genel olarak müşteriler kendilerine mal ve hizmet sunan işletmelere olduğundan daha az ödeme yapma amacı güderler. Bu nedenle çeşitli hilelere yönelmektedirler.

Hileler, içerik açısından IFAC'ın ISA 240 Nolu denetim standardı kapsamına göre, varlıkların kötüye kullanılması ve finansal raporlamanın hileli olması şeklinde sınıflandırılmaktadır (Zager, Malis, & Novak, 2016:694).

ACFE (Association of Certified Examiners/Sertifikalı Hile Denetçileri Derneği) tarafından ise hileler, varlıkların kötüye kullanılması, yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar ve hileli finansal raporlama olarak sınıflandırılmaktadır (Doğan & Kayakıran , 2017 :170). Bu hileleri açıklamak gerekirse;

1. Varlıkların Kötüye Kullanılması

Bir işletmeye ait olan varlıkların çalınması ya da amaç dışı uygun olmayan şekillerde kullanılması olarak tanımlanır. Bu hile türü, genel olarak işletme varlıklarının bir yada

birkaç çalışana işletme amaçları dışında aktarılmasıyla ortaya çıkmaktadır (Güredin, 2010 :134-135). Varlıkların kişisel amaçlar için kullanılmasını ifade eden bu hile türü, işletme çalışanın haksız bir şekilde işletme varlıklarını çalmasıyla ve kendi yararına kullanmasıyla ortaya çıkmakta ve genel olarak nakit hırsızlığı olacak şekilde kendini göstermektedir (Bozkurt, 2016 :69).

Bankacılık faaliyetlerini gerçekleştirirken ortaya çıkabilecek ve varlıkların kötüye kullanılmasına örnek verilebilecek bir çok hile türü mevcuttur. Bunlardan bazıları, müşteriler için sağlıktan sonra önem arz eden önceliklerden biri olan mal varlıklarının banka çalışanları tarafından zimmete geçirilmesi, banka yöneticilerine tahsis edilen araçların banka işlemleri dışında şahsi işlemler için kullanılması, banka yöneticilerine müşteri memnuniyetini sağlama amacıyla kullanılmak üzere verilen ek ödemelerin amaç dışı kullanılıp; şahsi işlemlerde kullanılması gibi hilelerdir.

2. Yolsuzluk ve Ahlaki Olmayan Davranışlar

Bir işletmede aktif olarak çalışan bireylerin, işletme faaliyetlerini yerine getirirken işverenin başkalarının haklarını önemsemeyerek gücünü kendisine fayda sağlayacak şekilde kullanması olarak tanımlanır (Doğan & Kayakıran , 2017 :171). Başka bir ifade ile yolsuzluk, çalışılan ortamda sahip olunan konumdan dolayı edinilmiş yetkilerin doğrudan ya da dolaylı yollarla kazanç elde etmek amacıyla kötüye kullanılmasıdır (Akbank, 2016 :2). Haksız kazanç şeklinde olan rüşvet alma ya da verme gibi hileler bilinen ahlaki olmayan davranışlar kapsamındadır (Şengür, 2010 :37).

Bankacılık sektörü açısından yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar kapsamında ortaya çıkan hilelere şunlar örnek gösterilebilir:

- Avantaj sağlayan müşterilere banka çalışanlarınca öncelikli kredi temini,
- Kredi ödeme gücü olmayan işletme ya da diğer müşteri kesimlerine bankaya zarar vermesine rağmen belli bir kazanç sağlama şartıyla kredi sağlama,
- Bankaya ait işletme ya da şahsi müşterilerden yapılacak ya da yapılamayacak işler karşılığında değerli hediyeler alınması,
- Bankacılık işlemlerinde dikkat ve özen isteyen bazı işlem şartlarının kişisel ilişkilerden dolayı ya da rüşvet verilmesi yoluyla kısa yollardan halledilmeye çalışılması bankacılık sektörüne ilişkin yolsuzluklara örnektir.

3. Hileli Finansal Raporlama

Mali tablolarda yer alması gereken işlem tutarlarına ve açıklamalarına kasti olarak yer verilmemesi ve finansal tabloları kullananları yanıltma olarak tanımlanmaktadır (Karahan & Çolak , 2019:564). Bu hile türü, finansal tablolarda mevcut olan kayıtların değiştirilmesi, varlıkların değerlendirilmesi ve sınıflandırılması işlemlerinin muhasebe ilkelerine aykırı bir şekilde yapılması, güven ve tutarlılık kurallarının kasti olarak ihlal edilmesi ve yanlış bir şekilde kullanılması yoluyla ortaya çıkmaktadır (Dönmez & Çavuşoğlu, 2015:37). Hileli finansal raporlamada birbirinden farklı yöntemler kullanılmaktadır. Bu yöntemler, çift taraflı işleme yöntemi, hileli bir şekilde oluşturulan kayıt zamanı, varlıkların değerlendirilmesinin yanlış yapılması, hayali bir şekilde yapılan satış kayıtları gibi yöntemlerdir (COSO, 2010:18).

Bütün bu bilgiler ışığında bankacılık sektöründe yer alabilecek hileli finansal raporlamalara örnek vermek gerekir ise, kredi kullanma ihtiyacı olan ve kredi isteği olan

müşterilere kredinin geç sağlanması ve bundan dolayı yasal takip olarak belirtilen tutarların hazırlanan finansal tablolara doğru şekilde yansıtılmaması, gerçek değerinden çok uzakta olan büyük oranlı kredilerin kullandırılması, muvazaalı kredi kullanımının sağlanması ancak ödenmeyen kredilerin ödenmiş gibi gösterilip gerçeğe aykırı olan aktif oluşturulması birer örnek niteliğindedir.

Denetim ve Hile Denetimi

Oldukça geniş bir kullanım alanı olan denetim kavramı, daha çok teftiş, kontrol , inceleme, gözetim, revizyon, soruşturma gibi bir çok sözcükle bağdaştırılmaktadır (Ayaz, 2011 :3). Türk Dil Kurumu tarafından ise denetlemek işi olarak tanımlanan denetim kavramı, “*Bir görevin yolunda yürütülüp yürütülmediğini anlamak için yapılan araştırma, denetim, bakı, teftiş, murakabe, kontrol*” olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2021).

ASOBAC (Amerikan Muhasebeciler Birliği Temel Denetim Kavramları Komitesi) tarafından ise denetimi, “*Denetim, ekonomik faaliyet ve olaylarla ilgili iddiaların önceden belirlenen ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve sonuçları ilgili taraflara bildirmek amacıyla objektif olarak kanıtların toplandığı ve değerlendirildiği sistematik bir süreçtir.*” şeklinde tanımlamıştır (ASOBAC, 1973). Bu tanımlamaya bakıldığında denetim, ekonomik olaylarla ilgili sistematik bir süreç olduğu görülmektedir. Bu nedenle denetim, denetim işini yapan tarafların kabul ettiği belli standartlara bağlı kalınarak yürütülen kanıt toplama ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır. Buradaki temel amaç, ekonomik işlem ve olaylara yönelik bilgilerin ortaya konulmuş standartlara uygun yapılıp yapılmadığının tespitidir. Tespit işleminden sonra ise elde edilen sonuçlar ilgili taraflara denetim raporu olarak adlandırılan raporla sunulmaktadır (Ayaz, 2011:12).

Başka bir tanımlamaya göre denetim, olasılık ve görelilik esasları çerçevesinde belirlenen hedef ve standartları dikkate alarak yürütülmesi ve elde edilen sonuçların verimlilik, etkinlik ve ekonomiklik açısından ölçme, değerlendirme ve karşılaştırma olarak tanımlanmaktadır. Burada önemli olan bu hususların dikkate alınması ve olaylara yönelik edinilen bilgilerin objektif bir şekilde değerlendirilerek kanıtlarının toplanması ve ilgili kullanıcılara raporlanmasıdır (Kenger, 2001 :5).

Denetim, yönetim açısından önem arz eden bir süreçtir. Denetim sürecinde önemli olan konulardan biri kaliteli bir denetimin yönetim ile beraber yürütülmesidir. Kurumlar için hayati öneme sahip olan işlerin tamamlanıp tamamlanmadığı noktasında önemli rol oynamaktadır (Akyel & Köse , 2010 :22).

İşletmelerin temel fonksiyonlarını içerisinde var olan denetim faaliyetlerinin bağımsız yada kurumlarca yapılıyor olması güvenilirliği arttırmaktadır. Bütün bu bilgiler doğrultusunda denetimin içerdiği önemli hususlar aşağıdaki gibidir:

- Denetim, başlangıç ve bitişi olan bilgi sağlama ve karar verme noktasında nitelikli bir süreçtir.
- Denetim, ekonomik faaliyetlerle ilgili olayları kapsamaktadır.
- Denetim, önceden belirlenen ve herkes için aynı amaçları içeren ölçütlere dayanmaktadır. Bu ölçütlerin varlığıyla, denetçiler ve bilgi kullanıcıları arasında etkin bir iletişim sağlanır.
- Denetim, objektif bir şekilde kanıt toplanmasına ve değerlendirilmesine ortam hazırlar.

- Denetim, sonuç bildiren ve bu sonuçları raporlayan ve bunu ilgililere sunmakla işleyen bir süreci kapsar.
- Denetim, geleceğini de dikkate alan faaliyetler bütünüdür.
- Denetim, alanında uzmanlaşmış ve yetkinlik kazanmış kişi yada kişilerce yapılmaktadır (Gökoğlan, 2019 :11-12).

Güvenilirlik açısından önem arz eden denetim faaliyetleri, yapılaş amaçlarına göre denetim türleri ve denetimi gerçekleştirenlerin bağlı oldukları yapıya göre denetim türleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunun dışında risk odaklı denetim ve sürekli denetim de son zamanlarda önem kazanan ve güncel literatürde değinilen denetim türleri içerisinde yer almaktadır. Amaçlarına göre denetim, muhasebe denetimi (finansal tablolar denetimi), uygunluk denetimi ve faaliyet denetimi olmak üzere üç grupta sınıflandırılmaktadır. Bağlı bulunulan yapıya göre denetim türleri ise, iç denetim, bağımsız denetim ve kamu denetimi olarak sınıflandırılır (Kızıl, Akman , & Korkmaz , 2015:196).

Son zamanalarda denetim faaliyetleri içerisinde yer alan ve önem kazanan kavramlardan biri olan sürekli denetim, beraberinde farklı denetim yaklaşımlarını da ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri de, işletmeleri karşı karşıya kaldıkları hilelerden koruyan, hilelere karşı önlemler geliştiren ve işletmelere hile risk haritası çıkaran, hilelerin risk ve etkilerini gidermeye çalışan ve işletmelerde yüksek oranda ihtiyaç duyulan hile denetimi kavramıdır (Pehlivanlı, 2011:18). İşletmelerde sürekli denetimin yapılabilmesi için denetime tabi olacak işletmelerin güçlü otomasyon alt yapısına sahip olması gerekmektedir. Bunun nedeni, işletmeye ait olan bütün verilerin dijital ortama kaydedilmesi ve buradan takip edilmesidir. Günümüz koşulları bir çok işletmede buna imkan tanımaktadır. (Acar, Öztürk, & Usul , 2016 :1570). Sürekli denetimle varlığını hissettirmeye çalışan hile denetimi kavramı, hile yapıldığına dair öne sürülen iddiaları, şikayet ve muhasebe teknikleri vasıtasıyla çözmeye çalışan bir denetim disiplini. Hile denetiminde, hilelerin ortaya çıkarılmasında kanıtların dökümana edilmesi, hileye tanık olanları ve hile yapan potansiyel şüphelileri sorgulama, soruşturma rapor hazırlama, tespit edilen bulguların teyit edilmesi gibi işlemler yapılmaktadır. Hile risklerini ortaya çıkarmak ve bunlara gerekli yanıtların verilmesini sağlamak amacıyla yapılan hile denetimi ,

- ✓ Hile kim tarafından ve nasıl yapılmaktadır?
- ✓ Ne tür hile tiplerine dikkat edilmelidir?
- ✓ Hileler, işletmeler için doğal risk midir?
- ✓ İşletmedeki iç kontrol ve hile fırsatları arasında bir ilişkiden bahsedilir mi?
- ✓ Hileleri denetlemede hangi yöntemler kullanılmalıdır?
- ✓ Hileler , yapanlar tarafından nasıl gizlenmektedir? gibi sorulara yanıt aramaktadır (Ataman & Aydın, 2017:9).

Hile denetiminde ön plana çıkan proaktif yaklaşımlar vardır. Bunlardan birincisi, tümevarım yöntemi ikincisi ise tümünden gelim yöntemidir.

1. Tümevarım Yöntemi: Parçadan bütüne yada özelden genele ulaşma amacı taşıyan hile denetimi yaklaşımıdır. Bu yaklaşımda ilk olarak hilenin kaynakları ve hile belirtileri belirlenir ve ortaya çıkarılır. Bu yöntemde, veri madenciliği ve dijital analizi teknikleri kullanılır. Veri madenciliği tekniği, işletmenin veri ambarlarında yer alan verilere baz

olarak daha önceden belirlenmiş bilgileri ortaya koymakta ve bunlara ilişkin karar verme amacıyla kullanılmaktadır. Dijital analiz tekniği ise, şirket veri tabanını inceleyerek muhasebede ortaya çıkan anormalliklerin, beklenmedik rakamsal hilelerin ve hesaplar arasındaki olağandışı ilişkilerin işletme veri tabanı aracılığıyla kontrol edilmesidir.

2. Tümdengelim Yöntemi: Bu yöntem, öncelikli olarak özel bir durumun varlığında ortaya çıkan hilelerin araştırılma yöntemlerini ve kullanılan metotlarını içerir. Burda hileler üzerine araştırma yapılırken şu süreçler yer alır. İncelenen operasyon ve hileleri anlamak, hileleri meydana getirecek semptomlar belirlemek, veri tabanı ve bilgileri etkili kullanmak, hilelere neden olabilecek bütün nedenleri detaylıca irdedelemek ve tespit edilen bulguların incelenip, raporlanması süreçlerdir (Çatıkkaş & Çalış , 2010 :148-154).

Hile denetiminde kullanılan hile prosedürleri hile şemalarının tespiti oldukça önemlidir. Bu nedenle son yıllarda ortaya çıkan ve önem kazanan değişimler içerisinde yer alan işletmelerin mali durumlarıyla yakından ilgilenen çıkar gruplarının oluşması ve giderek yaygınlaşmasıyla hile denetimi daha da önemli hale gelmeye başlamış ve işletmeler için kaçınılmaz bir hal almıştır. Bunun yanı sıra, hile denetimiyle finansal tabloların doğruluğunun denetçiler tarafından onaylanması amacı da hile denetimiyle gerçekleştirilmektedir (Çankaya & Gerekan, 2009:95).

Geleneksel denetim kavramı, kapsam bakımından çok fazla konu ile ilgilenmekte ve doğrudan işletmelerdeki hile ve hile eylemlerinin ortaya çıkarılmasında kullanılmamaktadır. Hileleri detaylı bir şekilde inceleyen ve daha uzman bir anlayışa sahip olmayı gerektiren denetim çalışması hile denetimidir. Bu nedenle hile denetimini gerçekleştiren kişi ya da kişilerin de taşınması gereken bazı özellikler vardır. Bunlar, şüpheli bir yapıya sahip, sezgileri kuvvetli olan, tarafsız ve bağımsız davranabilen, meraklı, inatçı ve ısrarcı bir kişiliğe sahip, yaratıcı, pratik zekaya sahip, sabırlı, ayrıntılı, düzenli, sayıları yorumlama ve kavrayabilme yetisine sahip, olaylar arasında bağlantı kurabilen ve verileri bütün detayları ile analiz edebilme bilgisine sahip olmaktır.

Hilelerden işletmeyi ve bütün tarafları korumak yüz yüze mümkün olmamaktadır. Kimi zaman ne kadar tedbirli olursa da hileler kaçınılmaz olmaktadır. Bu nedenle hile denetimini üstlenen denetçilerin tüm düzenlemeler ve önlemler sağlanmış olsa da rahat olmaları, her zaman temkinli olmaları ve her an hile eylemlerinin gerçekleşebileceği durumları göz önünde tutmaları hile denetiminin konusunu oluşturmaktadır. Ve bu nedenle, denetçiler her zaman hilelere karşı hazırlıklı olmak zorundadırlar (Ataman & Aydın, 2017 :11).

Hilelerin ortaya çıkmasını engellemek amacıyla bazı uluslararası kuruluşlar tarafından standartlar yayımlanmıştır. Bunlardan biri IFAC (International Federation of Accounting) tarafından ISA 240 standardıdır. Bu standartta bağımsız denetçinin öncelikli amacı, hazırlanan mali tablolara ilişkin objektif, profesyonel olan ve bağımsız bir görüş ifade etmektir. Bağımsız denetçi yapılan işle ilgili kaliteden ödün vermeyecek ve hile içermeyecek şekilde güvence vermelidir. Yine 2002 yılında hilenin engellenmesi amacıyla yapılan çalışmalardan biri de Sarbanes-Oxley yasasının kabulüdür. Bu yasa, işletmelerde denetime yönelik bir denetim komitesinin oluşturulmasını, iç kontrol ve iç denetim birimlerinin kurularak hileleri engelleme konusunda uygulamanın sağlanmasını içermektedir. Hilelerin ortadan kaldırılması ya da önlenmesine yönelik aktif bir şekilde çalışan kuruluşlardan bir diğeri ise AICPA (American Institute of Certified Public Accountants) 'dır. Hileleri önlemeye yönelik yayınlanan SAS NO: 82 ve devamı olan SAS No: 99 standartlarına göre, denetçi denetim işlevini yerine getirirken ve denetim görüşünü

açıklarken mutlaka hile risklerini de göz önünde tutmalıdır. Böylece, bu standartların aracılığıyla hile ve hataların mali tablolara olan olumsuz etkileri engellenmektedir. Denetçi, bu standartları dikkate alarak hileli finansal raporlama ve varlıkların kötüye kullanılmasıyla alakalı hile risk faktörlerinin incelenmesi, belirlenmesi ve bunlara ilişkin denetimin yapılması, ulaşılan sonuçların belgelere aktarılması ve ilgili yönetim kademelerine bildirilmesi ve dikkat edilmesiyle sorumludur (Doğan & Kayakıran , 2017 :179-180).

Hile denetimine ilişkin prosedürlerin etkin kullanımı ve denetçiler tarafından gerçekleştirilen hata ve hile vakalarının azaltılması, işletmede meydana gelen maliyetlerin, gelir sızıntılarının ve fazla ödemelerin engellenmesi, finansal kayıtların daha doğru bir şekilde yapılması gibi çalışmalar başarılı etkinliklerin artırılmasını sağlayacak; bu durum da işletmedeki verimliliği her anlamda arttıracaktır.

Verimlilik Kavramı

Bir işletmenin mal veya hizmet üretirken sahip olduğu kaynakların ne kadar etkin kullanıldığını göstermek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Kullanılan kaynakların optimum düzeyini tespit etmek amacıyla, kaynaklar ve elde edilen ürünler arasında oransal bir ilişkinin olması gerekir. Bu oransal ilişkinin sağlanması yani mal ve hizmetler ile üretim faktörleri arasındaki ilişkinin oranlı olması verimlilik kavramını tanımlamaktadır. İşletmelerde yapılan bir işin verimli olabilmesi için bazı şartlar vardır. Bunlar; aynı girdinin kullanılmasıyla daha fazla çıktı sağlanması, aynı çıktının daha az sayıdaki girdi kullanımıyla elde edilmiş olması ve elde edilen çıktının girdilerin artışından daha fazla artış göstermiş olmasıdır (Arslan, 2021 :4) .

Verimlilik ile ilgili literatürde farklı kurum ve kuruluşlar tarafından yapılmış farklı tanımlamalar mevcuttur. Bunlar,

- ILO'ya göre verimlilik kavramı, üretimin üretim faktörlerine oranlanmasıdır.
- OECD tarafından yapılan verimlilik tanımı, çıktının üretim kaynaklarına bölünmesidir (Tor, 2011 :9).
- Avrupa Verimlilik Kuruluşuna göre ise verimlilik, üretim girdilerinin her birinin etkin kullanılmış olması olarak tanımlanır.
- Japon Verimlilik Merkezine göre verimlilik kavramı, doğru olan işi doğru bir şekilde yapmaktır (Akduran, 2019:28).

Ancak değişen şartlar ve çağa göre, meslek gruplarına göre verimlilik kavramı farklılık arz etmektedir. Her meslek grubu, verimlilik kavramını mesleki görüşlerine göre tanımlamaya çalışmıştır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

- Ekonomistlere göre verimlilik kavramı, işletmelerdeki çıktılar ve girdiler arasındaki ilişki olarak tanımlanır.
- Mühendisler göse ise , makine ve teçhizatların üretimde etkin çalışmasıdır.
- Denetçilere göre verimlilik, işletmeye ait finansal tablolar ve finansal rasyoların değerlendirilmesi ve işletmelerin performanslarıdır (Tor, 2011 :9)
- Yöneticilere göre ise, miktar, kalite, etkinlik, iş memnuniyeti, elde edilen kâr, rekabet vb. kavramları içeren geniş bir kavramdır (Sevimli, 2013 :25).

Kapsamlı ve çalışmanın amacına uygun bir şekilde ön plana çıkan verimlilik kavramı ise, doğru olan işleri doğru ve güvenilir şekilde daha ekonomik bir çalışma yöntemiyle yapmayı hedefleyen rasyonel bir çalışma biçimidir. Bu tanım, Japon Verimlilik Merkezi tarafından yapılmış olup tüm dünyaya benimsetilme amacı taşıyan felsefi bir yaklaşımı içermektedir. Bu bağlamda verimlilik, her egçen gün daha iyiye gitme , bugün dünden ; yarın bugünden daha iyi ve başarılı olmayı önemseyen bir inançtır (Mucuk, 2011 :191).

Verimlilik, işletmeledeki yatırım konusu ve gelir getiren politikaların belirlenmesi noktasında, üretim faktörlerinin kullanılmasında meydana gelen dalgalanmalar var ise bunların zamanında belirlenmesi ve önlemlerin alınması için önemli bir unsurdur. Bunun dışında ülkelerin kalkınmasına hız kazandırmak, milli gelirin paylaşılmasında, yatırımların etkin bir şekilde planlanmasında ve enflasyonların azalmasında verimlilik oldukça önemlidir. Verimlilik, aynı zamanda işletmelerdeki yöneticilere somut verilere sahip olması noktasında kolaylık sağlar. Yöneticiler bu somut verileri kullanarak, işletmelerde hangi konularda iyileştirme yapabileceklerini ve işletmenin geleceği ile ilgili planlar yapmaktadırlar (Akduran, 2019 :31).

Verimliliğin bir diğer önemli boyutu ise, çalışanlar üzerindeki etkileridir. Bir çalışma ortamında, güven duygusunun gerek bireysel özellikler gerekse işletmede çalışanlar arası ilişkilerin kalitesiyle yakından alakalıdır. İşverenlerin çalışan açısından verimliliği arttırmasında iki önemli konu gündeme gelmektedir. Bunlardan birincisi, çalışanların ekonomik anlamda doyuma ulaşmalarını sağlamak diğeri ise, çalışanları psikolojik anlamda doyuma erdirtmektir. Çalışanlara ilişkin bu unsurlar sağlanmadıkça çalışanlardan verimlilik beklenmesi oldukça yanlış bir yaklaşımdır. Bu nedenle , çalışma ortamlarında sosyo- teknik dizaynlar uygulanarak verimliliğin arttırılması amacı ön planda olmalıdır (Durmuş, 2015 :40).

Çalışanların verimliliğini etkileyen birçok faktörden bahsedilebilir. Bu faktörler, ekonomik faktörler, fiziksel faktörler ve psiko-sosyal faktörler olarak üç grupta incelenir.

1. Ekonomik faktörler: Çalışanların verimliliği etkileyen en önemli faktörler arasında yer alır. Çünkü, bireyler için hayattaki en önemli motivasyon etkenlerinden biri sahip olunan maddi imkanlardır. Bu durum ise işverenler açısından iki önemli sorunu ortaya çıkarmaktadır. Birincisi, çalışanları maddi olanaklar açısından tatmin etmektir, ikincisi ise yine maddi olanaklara ilişkin ödüllendirme yaparak hem ekonomik doyum sağlama hem de psikolojik anlamda iyileştirmeye yardımcı olmaktadır (Akduran, 2019 :34).

2. Psiko-Sosyal Faktörler: Geçmişten bugüne kadar değişiklik gösteren bu faktörler, insana insan olduğu için değer verilmesi, sahip olunan fikirlere, değerlere, haklara, inançlara saygı duyulması ve bireyin işini sevmesi, işinde ilerlemesine katkı sağlamak ve bu anlamda ödüllendirilmesi gibi faktörleri içermektedir. Çalışanlarının psiko-sosyal durumuna özen gösteren bir işletmenin çalışanları daha kolay motive olacak ve işlerinde daha da başarılı olacaklardır. Bu durum da işletmelerin rekabet üstünlüğünü arttıracak ve daha da başarılı konuma taşıyacaktır (Yumuşak, 2008 :244). Çalışanlar işyerlerinde ekonomik açıdan destek görmeyen yanı sıra psikolojik açıdan da desteklenerek işe motive olması sağlanmalıdır. Huzurlu ve rahat bir ortamda çalışmak herkesin hakkıdır ve bu koşullar sağlanmazsa işletme ve faaliyetleri de başarısız olur. İş yerine uyum, adaptasyon,

eğitim, motivasyon faktörlerinin hepsi psiko-sosyal faktörlerin içerisinde yer almaktadır (Akdağ, 2017 :59).

3. Fiziksel Faktörler: Verimlilik üzerinde etkili olan bir diğer faktörde fiziksel faktörlerdir. İşyeri çalışma koşulları fiziksel faktörler içerisinde yer almaktadır. Çalışma ortamıyla yakından alakalı olan bu faktöre göre, çalışanların sağlık ve iş güvenliği açısından rahatlığını sağlamak çalışan verimliliğinde etkili olan bir diğer önemli unsurdur. Uygun ve rahat olan bir çalışma ortamı sağlanması verimliliği arttırmakta aksi durumda azaltmaktadır (Tor, 2011 :31).

Bütün bu faktörlere ilişkin şartlar olumlu olmadıkça çalışan verimliliğinden bahsedilemez ve bu durum, işletmerde farklı olaylara neden olabilir. Bunlardan biri de işletmelerde çalışanlar tarafından kendilerine çıkar sağlama amacıyla yapılan hileler olmaktadır. Bu durum, işletmeleri görünmeyen zararlarla karşı karşıya getirmektedir. Bu bağlamda her sektörde olduğu gibi bankacılık sektöründe de son yıllarda yoğun bir şekilde denetim faaliyetleri yapılmakta, yöneticilere, pay ve menfaat sahiplerine ve yatırımcılara hem banka faaliyetleri hem de çalışanlar açısından güvence verilmesi sağlanmaktadır. Bu nedenle söz konusu çalışmamızda son yıllarda bankalarda yapılan denetim faaliyetleri içerisinde gittikçe önem kazanmaya başlayan hile denetimi faaliyetlerinin hem bankanın hemde personellerin çalışma verimliliği üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

BANKALARDA HİLE DENETİMİNİN VERİMLİLİKLE İLİŞKİLENDİRİLMESİ

Çalışmanın daha önceki bölümlerinde yer verilen bilgiler ışığında bankalarda uygulanan hile denetiminin verimlilikle ilişkilendirilmesine yönelik bir değerlendirme yapmak oldukça yerinde olacaktır. Çünkü günümüzde küreselleşme ve teknolojik gelişmelerle beraber denetim gittikçe yaygınlaşmakta ve bütün sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de daha etkin bir şekilde yapılmaktadır. Yapılan etkin denetimlerin yanı sıra bankaların yapısal ve finansal açıdan giderek büyümesi; faaliyetlerinin daha karmaşık bir hal alması banka hesaplarında ve kayıtlarında hile ve hataların da ortaya çıkma riskini arttırmaktadır. Bu nedenle bu hata ve hileleri azaltmak adına bankalar çeşitli önlemler almak zorundadır. Bu kapsamda son yıllarda bankalarda denetim sistemleri geliştirilerek, oluşan hileleri tespit edecek yapılar oluşturulmakta, hile önleyici teknolojik gelişmeler takip edilip uygulanmakta ve hilelerin ihbar edilmesi sağlanmaktadır. Bu nedenle hata ve hileleri gerçekleşmeden engelleyen denetimin ve hile denetiminin önemi gittikçe artmıştır.

Bankalarda etkin ve verimli bir denetim sisteminin var olması, bankacılık sektörünün de yer aldığı güçlü ekonomik sistem için oldukça önemlidir. Ayrıca, modern denetim sistemlerinin bu sektörde efektif şekilde kurulmuş ve işlerlik kazanmış olması mali yapının başarılı olması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle bankacılık sisteminde sürekli denetim ve bunun gerekliliklerinden olan hile denetimi kaçınılmaz olmaktadır. Hilelerin önüne geçilebilmesi amacıyla bankalarda güçlü otomasyonlar kurularak, gerçekleşen bütün işlemler dijital ortamlara kaydedilmekte ve sürekli takip edilerek denetlenmektedir.

Bankalarda hile denetimine yönelik çalışmalar, teftiş kurullarına bağlı olarak çalışan müfettişler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bankalardaki hile denetimi işlemleri normal denetim işlemleri sırasında ortaya çıkan usulsüzlüklerden kaynaklı olabileceği gibi, bankaya gelen şikâyet ve ihbarlar da müfettişlerin hile denetimi yapmasına ortam hazırlayabilmektedir. Bankalarda gerçekleşen hilelerin denetiminin sağlanması ve daha

açık bir şekilde izah edilebilmesi bakımından ortaya çıkabilecek hile türleri ve nedenleri müfettişler tarafından detaylıca irdelenmelidir.

Bankalarda yatırım yapan bireylerin hileler nedeni ile maruz kaldıkları kayıplar düşünüldüğünde, gerçekleşen bu kayıpların daha aza indirilmesi ya da önlenmesi için birtakım önlemlerin alınması gerekmektedir. Hemen hemen bütün sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de oluşan hilelerin merkezinde çalışan grubun olması, hile denetiminin de odak noktasının bu çalışanlar olmasını gerekli kılmıştır. Bu nedenle hem işletmelerin hilelerle uğradıkları zararlar hem de çalışanların neden bu tür eylemlere yönelindikleri ve bu durumun bankacılık sektöründeki faaliyetlerin bütün yönleri ile verimlilik açısından ele alınması hile denetiminin amaçları içerisinde yer almaktadır.

Hile denetimi, banka personelleri üzerinde etkin bir gözetim sağladığı için personellerde hileli eylemleri gerçekleştirme açısından caydırıcılık oluşturacak ve yapılan işlemlerin daha düzenli, titiz ve güvenilir şekillerde yapılmasına imkân tanıyacaktır. Bu bakımdan hile denetimi, hilelerle ilgili mücadele etme konusunda başarı sağlayacak ve bu mücadeleye proaktif bir nitelik kazandıracaktır. Daimî olarak uygulanan bir hile denetimi faaliyetinin yapıldığını bilmek banka çalışanlarının hile niyetini gerçekleştirme zorlaştıracak ve hile denetimi gerekliliklerinden olan sürekli kontroller personellerin görevleri bakımından motivasyon oluşturacaktır. Böylece çalışanların hata yapma ihtimalleri de azalacak ve bu noktada personeller kendilerini daha da geliştirme fırsatı bulabileceklerdir. Kendini bu noktada geliştirmek isteyen personel birçok konuda ilerlemeye yönelecek ve kurumuna sağladığı verimlilik de artış gösterecektir.

Bankalarda hile denetimi gerektiren önemli sebeplerden biri de çalışanların verimliliğini etkileyen faktörlerin çalışanları tatmin edecek şekilde oluşmasını sağlamaktır. Ekonomik faktörler içerisinde yer alan ücret faktörü ve prim faktörü, çalışanların biyolojik ve fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayacak düzeyde olmalı; psikolojik beklentilerine olumlu yanıt vermelidir. Çalışanlara sağlanan ücretin adaletli olması, onlara menfaat sağlayacak ücret artışlarının olması, yaptıkları iş ile aldıkları ücretin doğru orantıya sahip olması, çalıştığı bankaya kazanımlar sağlayan ve başarı gösterenlere prim ödemesi gibi birçok etmen çalışanların para çıkarı sağlamak adına hileye yönelmesini engellemekte ve işinden tatmin olmasını sağlayacaktır. Bu durum ise, işlerini yaparken performanslarını, verimliliklerini arttıracak ve daha nitelikli personellerin sayıca artmasını sağlayacaktır. Bütün bu değerlendirmeler çerçevesinde hile denetimi ve verimlilik arasında doğrusal yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir.

SONUÇ

Dünya ekonomisine bakıldığında, giderek yoğun bir finansallaşma süreci yaşanmaktadır. Bu durum bankacılık sektörünün iş hacmini genişletmekte ve ekonomideki önemini gittikçe arttırmaktadır. Finansallaşmanın etkisiyle sürekli risklere maruz kalan bankacılık sektörü, risk odaklı çalışmalar yapmalı ve hile riskleriyle ilgili denetime ihtiyaç duymaktadırlar. Bu sebeple, son zamanlarda bu sektörde denetim işlemleri içerisinde yer alan hile denetimi önem kazanmaya ve uygulanmaya başlanmıştır. Hile denetimi, hileleri ortadan kaldırmayı amaç edinen, hilelere neden olan faktörleri açıklayan bir denetim türü olarak risk odaklı, sürekli ve makro bir denetim odağını ihtiva etmektedir.

Hile denetimi ve verimlilik arasındaki ilişki, hile denetiminin etkinlik ve verimliliği sağlama amacı çerçevesinde yapılmakta olup, hile denetiminin hataları ve olumsuzlukları ortadan kaldırma gibi hedefleri ile de desteklenmektedir. Hile denetimi süreçleri içerisinde

yer alan kontrol süreçlerindeki işlemlerin sistematik ve disiplinli olarak yapılması da verimliliğin olumlu yönde etkilenmesi ve verimlilik artışlarının sağlanmasında söz konusu olacaktır.

Sonuç olarak, bu çalışma bankalarda gerçekleştirilen etkin bir hile denetiminin, varlıkların kötüye kullanılması, yolsuzluk ve ahlaki olmayan davranışlar, hileli finansal raporlama gibi hile ve usulsüzlüklerin giderilmesine yardımcı olacağı; verimliliğe olumlu bir şekilde yansıtacağı açısından hile denetiminin önemini vurgulamakta, verimlilikle yakından alakalı ve doğrusal ilişki içinde olduğunu öne sürmektedir.

Bu çalışmada, bankalardaki hile denetiminin verimlilikle ilişkilendirilmesine yönelik bir literatür taraması yapılmış olup, daha sonraki zamanlarda bankalardaki hile denetiminin ne derecede etkili olduğunu ortaya koymak amacıyla yapılacak uygulamalı araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük . (17.01.2021). www.tdk.org.tr adresinden alınmıştır

Acar, D., Öztürk, M., & Usul , H. (2016). Dijital Ortamda Denetim: Sürekli Denetim. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(5), 1561-1571.

ACFE. (2016). *Report to the Nation on Occupational Fraud and Abuse*. USA: ACFE.

Ajah, I., & Inyama, C. (2011). Loan Fraud Detection and IT-Based Combat Strategies. *Journal of Internet Banking and Commerce*, 6(2), 1-13.

Akbank. (2016). *Rüşvet ve Yolsuzlukla Mücadele Politikası*. İstanbul : Akbank .

Akdağ, F. (2017). İş Güvenliği Hizmetinin Dışarıdan Temini ile İşletme İçinden Sağlanmasının Çalışan Verimliliği Üzerine Etkisi: İnşaat Sektöründe Bir Uygulama. *Ankara: Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Akduran, E. (2019). Çalışan Dayanaklılığının İşletmelerde Verimlilik Algısına Etkisi . *Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)*.

Akyel, R., & Köse , H. (2010). Kamu Yönetiminde Etkinlik Arayışı: Etkin Kamu Yönetimi İçin Etkin Denetimin Gerekliği. *Türk İdare Dergisi* .

Arslan, A. (2021, 01 03). https://ms.hmb.gov.tr/uploads/2019/09/Kamu-Harcamaları-_A.-ARSLAN_-2.pdf adresinden alınmıştır

Association, A. A. (1973). *A Statement of Basic Auditing Concepts: Studies in Accounting* . American: ASOBAC.

Ataman, B., & Aydın, R. (2017). Hile Denetimi ve Denetçilerin Hile Tespitine Yönelik Bir Araştırma. *Marmara Business Review*, 2(1), 1-23.

Ayaz, M. (2011). Bankalarda İç Denetim Yaklaşımları ve Bir Uygulama Örneği . *İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* .

- Baird, J., & Zelin , R. (2008). Understanding Employee Perceptions of Fraudulent Activities and Their Propensity to Report Those Activities Using Anonymous Tip Lines: The Influence of Fraud Type, Proprietor Gender, and Observer Demographics. *Southern Business Review*.
- Bozkurt, N. (2016). *İşletmelerin Kara Deliği Hile: Çalışan hileleri (6.Baskı)*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- COSO. (2010). *Fraudulent Financial Reporting: 1998-2007, An Analysis Of U.S. Public Company*. COSO .
- Çankaya, F., & Gerekan, B. (2009). Hile Denetçiliği Mesleği ve Sertifikalı Hile Denetçiliği Mesleki Standartları ve Ahlak Kuralları. *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, 93-108.
- Çatıkkaş, Ö., & Çalış , E. (2010). Hile Denetiminde Proaktif Yaklaşımlar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(45), 146-156.
- Doğan, S., & Kayakıran , D. (2017). İşletmelerde Hile Denetiminin Önemi. *Maliye Finans Yazıları Dergisi* , 167-188.
- Dönmez, A., & Çavuşoğlu, K. (2015). Hilelerin Ortaya Çıkarılması Bakımından Bağımsız Denetim ile Adli Muhasebenin Karşılaştırılması. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 1(3), 34-67.
- Dönmez, A., & Karausta , A. (2011). “Çalışanların Mesleki Hile Algısı ve İhbar Hattı Kullanarak Rapor Etme Eğilimleri Üzerine Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi’nde Yapılan Bir Araştırma. *Mali Çözüm Dergisi*.
- Durmuş, Ü. K. (2015). Mobbingin Çalışan Verimliliği Üzerindeki Etkileri: Sakarya İmalat Sanayisinde Bir Araştırma (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). *İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Emir, M. (2008). Hile Denetimi. *Mali Çözüm Dergisi*(38).
- Gökoğlan, K. (2019). Bağımsız Denetimin Kalitesi Açısından Denetimin Katma Değeri: Yatırım Kuruluşları Üzerine Bir Araştırma . *Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü* .
- Gümüş, U., & Gögebakan , H. (2016). Muhasebe Hata ve Hileleri ile Muhasebe Mesleğinde Etik, Aydın İlinde Muhasebeciler Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası İşletme, Ekonomi ve Yönetim Perspektifleri Dergisi*, 1(3), 12-27.
- Güredin, E. (2010). *Denetim* . İstanbul : Beta Yayınevi .
- Hacıhasanoğlu, T., & Karaca , N. (2015). Potansiyel Muhasebe Meslek Mensuplarının Hile Algısı Üzerine Bozok Üniversitesi’nde Yapılan Bir Araştırma. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 8(1), 117-130.

- Halbouni, S. (2015). The role of auditors in preventing, detecting and reporting fraud The case of the United Arab Emirates (UAE). . *International Journal of Auditing*, 19(2), 117–130.
- Kaban, İ., & Gül , M. (2019). Bankalarda Hile Denetimi: Merkezden Sürekli Denetimin Şube Faaliyetlerine Etkisi Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Istanbul Business Research*(1), 1-33.
- Karabayır, M., & Cengiz , S. (2016). Muhasebe Hileleri Yoluyla Yapılan Yolsuzluklarda Bağımsız Denetimin Sorumluluğunun Araştırılması: Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi Uygulaması. *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7(14), 701-709.
- Karahan, M., & Çolak , M. (2019). Hile Önleyici Olarak Sürekli Denetim Verimliliği. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(2), 561-572.
- Kazan, G. (2021). Hile Üçgeni, Hile Elmesi ve Hile Beşgeni: Hile Eylemlerinin Nedenlerine İlişkin Teorilerle Kavramsal Bakış . *Muhasebe ve Denetim Bakış* , 245-258.
- Kenger, E. (2001). *Denetçi Yardımcıları Eğitim Notu*. Ankara : YDK Yayınları.
- Kızıllı, C., Akman , V., & Korkmaz , H. (2015). Marmara Bölgesinde Muhasebe Denetim Mesleğinin Önemi Üzerine Bir Araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(10), 193-211.
- Kıracı, M. (2013). Hileye Yönelik Uluslararası Kuruluşların Hazırladığı Raporların Bağımsız Denetim Açısından Değerlendirmesi. *Ankara SMMMÖ, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi* , 87-106.
- Kranacher, M., & Riley , R. (2020). *Forensic Accounting and Fraud Examination*. Wiley .
- Mengi, B. (2012). Hile Denetiminde Yetkinliklerin Değerlendirilmesi-Hile Karosu. *Mali Çözüm Dergisi* , 113-128.
- Mucuk, İ. (2011). *Modern İşletmecilik*. İstanbul : Türkmen Kitabevi.
- Okutmuş, E., & Uyar , S. (2014). “Konaklama İşletmelerinde Yiyecek-İçecek Departmanında Yapılan Bir Hilenin Tespiti: Vaka Analizi. *Mali Çözüm Dergisi*(121), 35-54.
- Öztoprak, Y. (2017). Denetimde Hata ve Hile, Önleme ve Tepit Yöntemleri ile Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin Hata ve Hile İlgili Bilinç ve Tutumları . *İstanbul: Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)*.
- Pehlivanlı, D. (2011). *Hilde Denetimi, Metodoloji ve Raporlama* . İstanbul : Beta Yayın .
- Rajdeepsa, B., & Nandhitha, D. (2015). Fraud Detection in Banking Sector Using Data Mining. *International Journal of Science and Research*, 4(7), 1822-1825.
- Salameh, R., Al-Weshah, G., Al-Nsour, M., & Al-Hiyari, A. (2011). Alternative Internal Audit structures and perceived effectiveness of internal audit in fraud prevention: Evidence from jordanian banking industry. *Canadian Social Science*, 40-50.

Sevimli, Ö. (2013). Sağlık Kurumlarında Veri Zarflama Analizi Tekniği ile Verimlilik Analizi. *İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)*.

Şengür, D. (2010). İşletmelerde Hile, Hilelerin Önlenmesi, Hileli Finansal Raporlama İle İlgili Düzenlemeler ve Bir Araştırma (Yayımlanmış Doktora Tezi). *İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.

Tor, S. S. (2011). Örgütlerde İş Tatminini Etkileyen Demografik Faktörler ve Verimlilik: Karaman Gıda Sektöründe Bir Uygulama. *Karaman: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi)*.

Ulucan Özkul, F., & Özdemir, Z. (2013). Çalışan Hilelerinin Önlenmesinde Proaktif Yaklaşımlar: Kurumsal İşletmelerde İnsan Kaynakları Yöneticileri Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10(40), 75-89*.

Wolfe, D., & Hermanson, D. (2004). The Fraud Diamond: Considering the Four Elements of Fraud. *CPA Journal, 38-42*.

Yumuşak, S. (2008). İşgören Verimliliğini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İBBF Dergisi, 13(3), 241-251*.

Zager, L., Malis, S., & Novak, A. (2016). "The Role And Responsibility Of Auditors In Prevention And Detection Of Fraudulent Financial Reporting. *Procedia Economics And Finance, 693-700*.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

Banks are one of the important actors in the economic and financial system. Through the existing payments system, they play a role as intermediaries between those who supply and demand. Banks face many risks financially in terms of the services they provide. They should have an effective audit system in order to eliminate or reduce these risks. Any fraudulent actions that occur in the banking sector can damage the trust and prestige of the bank. Because the banking sector is one of the sectors where transactions are carried out based on trust, whether it is deposits or loans. For this reason, together with the economic crisis that emerged in recent years, the banking sector is increasingly important in modern conducting audit activities. Implementation of methods and approaches in the sector needed to be brought to the forefront. Effective methods of making suggestions have become a necessity. Based on this point, the main goal of our work is to conduct a conceptual study of the effects of reducing or eliminating tricks and errors that will arise in the banking sector with audit can have on the efficiency of bank personnel and transactions.

Literature Review

Looking around the world, it seems that a lot of work has been done within the scope of cheating. In parallel, in our country, more and more important, cheating control studies have started to be carried out. These studies were mainly conducted on employees and students in order to measure the level of perception of accounting cheats and cheating in businesses. Below are some of the national and international studies on cheating and

cheating supervision. Baird and Zelin (2008) wanted to investigate the trends of business employees regarding cheating perception and reported in their work. As a result of the study, they found that cheating is important in evaluating behavior and that employee perception of cheating affects reporting trends. In the work of Emir (2008), he examined the historical development of cheating control and investigated the causes of cheating and tried to explain these reasons with the theory of cheating triangle. He emphasized that the main source of the tricks is human and that the state should detect and prevent any negativity that may cause these tricks (Emir, 2008). Çatıkkaş and Çalış (2008) argued that uncovering cheats is a very difficult process and requires costs and in this context, they examined proactive approaches that are effective at minimizing cheating losses (Çatıkkaş & Çalış, 2010). In their research, Ajah and Inyama (2011) discussed credit fraud in banks and addressed information technology strategies aimed at preventing them. They argued that risk controls can be made by using information technologies effectively in accordance with the developing technology and that financial institutions profit realization can be realized due to this (Ajah & Inyama, 2011)

Methodology

The main aim of this study is to examine the role of preventing fraud in the banking sector on productivity and the relationship between them. Within the scope of this purpose, the literature review method was used and a conceptual study was presented within the scope of the acquired knowledge.

Research Findings

As cheating audit provides effective supervision over bank staff, it will create a deterrent in terms of performing fraudulent actions on staff and allow transactions to be carried out in more regular, rigorous and reliable ways. In this regard, cheating supervision will ensure success in fighting tricks and give this struggle a proactive quality. Knowing that a cheating audit activity is being carried out on a permanent basis will make it difficult for bank employees to realize the intention of cheating and continuous checks from the requirements of cheating auditing will create motivation in terms of the duties of employees. In this way, employees will also be less likely to make mistakes, and at this point, employees will have the opportunity to further improve themselves. Personnel who want to improve themselves at this point will move forward on many issues and the efficiency that they provide to their institution will also increase. One of the important reasons that require cheating audits in banks is to ensure that factors affecting employee productivity are formed in a way that satisfies employees. The wage factor and premium factor included in the economic factors should be at a level to meet the biological and physiological needs of the employees; they should respond positively to their psychological expectations. The wage factor and premium factor included in the economic factors should be at a level to meet the biological and physiological needs of the employees; they should respond positively to their psychological expectations. This, on the other hand, will increase their performance, efficiency in doing their work and ensure that they have more qualified staff. In summary, within the framework of all these assessments, it seems that there is a linear relationship between cheating control and efficiency. The relationship between cheating audit and efficiency is carried out within the framework of the aim of cheating audit to ensure efficiency and efficiency and is also supported by the objectives of cheating audit such as eliminating errors and negatives. Systematic and disciplined operations in control processes included in cheating audit processes will also have a positive impact on productivity. As a

result, this study implemented an effective control by the bank trick, misuse of assets, corruption and unethical behavior, fraudulent financial reporting. It would assist in the elimination of fraud and irregularities. In this study, a literature review was conducted on cheating audit in banks and it is thought that it will contribute to applied research to determine the extent to which cheating audit in banks will be effective in future.